

Г.Ж. Бегазова 

Д. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: Gulnafisa_86@mail.ru

КОРПОРАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАН ТУЫНДАЙТЫН ТАЛАПТАРДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ел экономикасын дамытуда корпоративтік қатынастар және корпоративтік басқару мәселелері өзектілікке ие. Қазақстан Республикасының Президенті Қ. Тоқаев өз Жолдауларында атап өткендей, елімізде ондаған ұлттық холдинг, мемлекетке тиесілі мыңдаған кәсіпорын, квазимемлекеттік ұйым жұмыс істейді. Алайда олардың жұмыс нәтижесі мен сапасы туралы мәселе бар және бір-екісінде ғана корпоративтік басқару жүйесі өз деңгейінде. Бұл қалған ұйымдарда корпоративтік басқару жүйесін дамыту керектігін көрсетеді. Оның экономикадағы орны маңызды, себебі халықаралық тиісті деңгейдегі корпоративтік басқару жүйесінің болмауынан кәсіпорындар мен ұйымдар қор биржасы арқылы қаржы тарта алмайды.

Мақалада автор «корпорация», «корпоративтік дау» ұғымына ғылыми тұжырымдама беріп, Корпоративтік даулардың жаңа санаттарын анықтау, олардың пайда болуы, заңды тұлғалар туралы материалдық азаматтық құқықтың новеллаларына талдау жүргізеді. Корпоративтік даулардың ведомстволық бағыныстылығын анықтауға байланысты өзекті проблемаларды, атап айтқанда, ведомстволық бағыныстылықтың қайшылықтарын анықтау және оларды тудырған себептерді түсіну және оларды шешу жолдарын ұсынады. Корпоративтік дауларды қатысты материалдық және іс жүргізу құқығының ерекшеліктеріне баса назар аударады. Сондай-ақ, Қазақстан экономикасының өтпелі кезеңінде «Акционерлік қоғам туралы» заңның кейбір бөлімдеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізіп, Акционерлік қоғамды басқару және іскерлік формасына тиімді нұсқасын ұсынады.

Түйін сөздер: корпорация, корпоративтік дау, акционерлік қоғам, заңды тұлға, акция, корпоративтік қатынастар, дивиденд, акцияға түскен табыс, акцияның нарықтық бағасы, сот, талап арыз.

G.Zh. Begazova

D.A. Kunaev Eurasian law Academy, Kazakhstan, Almaty
e-mail: Gulnafisa_86@mail.ru

Some issues of securing claims arising from corporate legal relations

Issues of corporate relations and corporate governance are topical in the development of the country's economy. As President of the Republic of Kazakhstan K. Tokayev noted in his messages, dozens of national holdings, thousands of state-owned enterprises, and quasi-state organizations operate in the country. However, there is a question about the results and quality of their work, and only in one or two cases is the corporate governance system up to par. This suggests that in other organizations it is necessary to develop a corporate governance system. Its place in the economy is important, because due to the lack of an international corporate governance system of the appropriate level, enterprises and organizations cannot raise funds through the stock exchange.

In the article, the author gives the scientific concept of "corporation", "corporate disputes", analyzes the short stories of substantive civil law on the definition of new categories of corporate disputes, their occurrence, legal entities. Suggests ways to identify actual problems related to the definition of departmental subordination of corporate disputes, namely the contradictions of departmental subordination and understanding the reasons that caused them, and their resolution. Emphasizes the features of substantive and procedural law in relation to corporate disputes. In addition, during the transitional period of the economy of Kazakhstan, changes and additions are made to some sections of the law «On a joint-stock company», which provides an effective form of management and business of a joint-stock company.

Key words: corporation, corporate dispute, joint-stock company, legal entity, shares, corporate relations, dividends, earnings per share, share market price, court, lawsuit.

Г.Ж. Бегазова

Евразийская юридическая академия имени Д. Кунаева, Казахстан, г. Алматы
e-mail: Gulnafisa_86@mail.ru

Некоторые вопросы обеспечения исков, возникающих из корпоративных правоотношений

В развитии экономики страны актуальны вопросы корпоративных отношений и корпоративного управления. Как отметил в своих посланиях президент Республики Казахстан К. Токаев, в стране действуют десятки национальных холдингов, тысячи предприятий, принадлежащих государству, квазигосударственные организации. Однако есть вопрос о результатах и качестве их работы, и только в одном или двух случаях система корпоративного управления находится на своем уровне. Это говорит о том, что в остальных организациях необходимо развивать систему корпоративного управления. Его место в экономике важно, потому что из-за отсутствия международной системы корпоративного управления соответствующего уровня предприятия и организации не могут привлекать средства через фондовую биржу.

В статье автор дает научное понятие «корпорация», «корпоративные споры», проводит анализ новелл материального гражданского права об определении новых категорий корпоративных споров, их возникновении, юридических лицах. Предлагает пути выявления актуальных проблем, связанных с определением ведомственной подчиненности корпоративных споров, а именно противоречий ведомственной подчиненности и понимания причин, их вызвавших, и их разрешения. Подчеркивает особенности материального и процессуального права в отношении корпоративных споров. Кроме того, в переходный период экономики Казахстана вносятся изменения и дополнения в некоторые разделы закона «об акционерном обществе», что обеспечивает эффективную форму управления и бизнеса акционерного общества.

Ключевые слова: корпорация, корпоративный спор, акционерное общество, Юридическое лицо, акция, корпоративные отношения, дивиденды, доход на акцию, рыночная цена акции, суд, иск.

Кіріспе

Нарықтық қатынастарға өту жағдайында корпоративтік басқару, корпоративтік құқық саласының алатын орны ерекше. Ел президенті Қ. Тоқаев өз сөзінде, еліміздегі кәсіпорындар мен квазимемлекеттік ұйымдардың жұмысында, басым көпшілігінде корпоративтік басқару жүйесі қалыптаспағандығын, корпоративтік басқару жүйесінің экономика саласындағы маңыздылығы сол, халықаралық тиісті деңгейдегі корпоративтік басқару жүйесінің болмауынан кәсіпорындар мен ұйымдар қор биржасы арқылы қаржы тарта алмайтындығын алға тартады.

Корпорация заңды тұлғаның ұйымдық-құқықтық нысаны ретінде қарастырылмағандықтан, корпорация акционерлік қоғамдармен теңдестіріледі. Сол себепті, корпоративтік құқық ұғымын талдау барысында бұл құқық саласын акционерлік қоғамдардың қызметімен байланыстыру қажет. Акционерлік қатынастар акционерлердің басқаруға және пайданы бөлуге қатысуын қамтамасыз етеді. Корпоративтік қатынастарды дамыту стратегиясын жүзеге асыру құрылтайшылардың пайда табуға деген, сондай-ақ акциялардың бағасының өсуіне деген қызығушылықтарын көтеруге ықпал ететінін, мемлекет экономикасының тұрақтылығын қамтамасыз

ету және тұтынушылардың банк өнімдеріне деген жағдайларын жақсартуға көмектеседі.

Айта кету керек, дамыған нарықтық қатынастар жағдайында бір акцияға түскен табыс, компанияның бір акциясының нарықтық бағасына әсер ететін ең маңызды көрсеткіштердің бірі болып табылады, ол өкілетті статистикалық зерттеулермен дәлелденген.

Мемлекеттің дамуының негізгі басымдықтарының бірі – қаржы сауаттылығы болып табылады. Халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру бағдарламаларын жетілдіру мәселесі Мемлекет басшысының Жолдауларында да айтылып жүр. Ұлттық банк, Қор биржасы, Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі бүгінде бұл жұмыстарды атқарып жатыр, алайда облыстарда, аймақтарда қаржы сауаттылығы мәселесі әлі де төмен. Қ. Тоқаевтың монополияға қарсы агенттікті қайта құру туралы бастамасы және оның тікелей Президентке бағынышты болуы, квазимемлекеттік секторды қысқарту, мемлекеттік қызметкерлер санын 10%-ға, ал келесі жылы 15%-ға қысқарту жөніндегі ұсынысы орынды. Осы үдерістерден үнемделген қаржы мемлекеттік қызметкерлердің жұмыс сапасын арттыруға бағытталуы тиіс (<https://egemen.kz/article/248771-korporativtik-basqaru-qogham-ushin-manhyzdy>).

Азаматтық құқық доктринасында «корпорация» ұғымына қатысты ғалымдардың ұсыныстарының саны жетіп артылады. Бұл термин Қазақстанға келіп, енді қолданыла бастады, себебі «корпорациялар» құқықтық категория ретінде англо-саксондық құқық жүйесінде көбірек танымдылыққа ие. Сондықтан корпоративтік даулардың пайда болу кезеңдерін талдау және қарастыру үшін мәселенің тарихына жүгіну қажет деп санаймыз, сонымен қатар «корпорация» ұғымының мағынасын түсіну қажет.

Жаһандану жағдайында корпорациялар негізгі шаруашылық жүргізуші субъектілерге айналатын экономикалық ортаны құрайды. Осыған байланысты корпорацияларды басқару істері, әсіресе корпоративтік дауларды шешу істері ерекше назар аударуды қажет етеді.

Процесс үшін корпоративтік даудың маңыздылығын бағалау акционерлік қоғамдарды дамыту үшін бұл институт бірден сындарлы және деструктивті функцияларды орындай алатындығын атап өткен жөн.

Корпоративтік дауларды басқару, шаруашылық жүргізу бұл акционерлердің не қатысушылар мен заңды тұлғалардың басқару органдарының араларында туындаған үлкен келіспеушіліктер деп қарастыруға болады.

Тұтастай алғанда, корпоративтік даулардың нысаны мүлік және оған қатысты дауларды құрайды. Іс жүзінде корпоративтік дауларға мемлекет көп жағдайда қатыспайды, аталмыш даулар Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіне сәйкес реттеліп, тәжірибеде корпоративтік даулардың 74% маманданғырылған экономикалық соттарда қаралады.

Бүгінгі таңда корпоративтік даулар қазақстандық бизнес алаңында өзектілікке ие және де сот органдарында корпоративтік санаттағы істердің саны едәуір арта түсуде.

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу барысында зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде заң ғылымында және онымен байланысты әлеуметтік ғылымдарда қолданылатын танымның жалпы ғылыми әдістері қолданылды. Оның ішінде азаматтық құқық саласына тән жеке-құқықтық әдістер де, кәсіпкерлік құқыққа тән тарихи, салыстырмалы талдау, нормативтік-логикалық, синтездеу, жүйелі-құқықтық, талдау және т.б. жария-құқықтық әдістер де қолданылды. Сондай-ақ қолданыстағы бірқатар нормативтік құқықтық

актілер мен заңнамалар негізге алынды. Жұмысты жазу барысында ғылыми танымның келесі әдістері қолданылды: талдау, синтез, абстракция, жалпылау, ұқсастық және т.б.

Корпоративтік құқық саласы бойынша субъектілердің құқықтарының заңнамалық реттелуін зерттеп жүрген отандық және ресейлік құқықтанушылар атап айтсақ, Ю.Г. Басин, Ф.С. Карагусов, С.В. Баженов, А.Ю. Бушев, А.Г. Диденко, М.К. Сүлейменов, С.А. Димитрова, В.Н. Уваров, И.В. Межибовская, Б.А. Эстемирова, Б.А. Жетписбаев, Е.А. Суханов, А.А. Зурбаян, А. Байков және т.б. ғалымдардың еңбектері пайдаланылды.

Талқылаулар мен нәтижелер

Алдымен, корпоративтік құқықтық қатынастар саласына тоқталмас бұрын «корпорация» сөзінің ұғымына тоқталу қажет. Бұл терминнің алғашқы түсінігі римдік жеке құқықта келтірілген. «Корпорация» латын тілінен «corporatio» «қоғам, одақ, кәсіптік немесе таптық мүдделер қауымдастығымен біріктірілген адамдардың жабық тобы» дегенді білдіреді (Баженов 2008). Қазіргі халықаралық жеке құқықтағы «корпорация» термині әртүрлі ұйымдық-құқықтық нысандары бар капиталдың кәсіпкерлік бірлестіктері деп түсінілетін ұжымдық ұғым ретінде қарастырылады (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30956110).

Белгілі заңгер ғалым Ю.Г. Басин «корпорация – құқық теориясы мен құқықтық практикаға да белгілі ұғым» деп қарастырады (Басин 2003:135). Шетел заңнамаларында корпорация – заңға сәйкес тұлғалардың ұйымы ретінде құрылған заңды тұлға түсініледі (Басин 2003:18). Ал, ұлттық заңнамада корпорация заңды тұлғаның ұйымдық-құқықтық нысанының бір түрі ретінде емес, орнына акционерлік қоғаммен байланыстырылады. Акционерлік қоғам – өз қызметін жүзеге асыру үшін қаражат тарту мақсатымен акциялар шығаратын заңды тұлға танылады (Еремичева 2012, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51039594).

Ф.С. Карагусовтың пікірінше, корпоративтік құқық «бастапқыда азаматтық-құқықтық қатынастардың жеке түрі ретінде пайда болған, кейіннен нарықтық қатынастар жағдайында корпоративтік құқықтық пәні кеңейе түсті» (Карагусов 2010а: 87). Кейбір ғалымдар «корпоративтік құқық кәсіпкерлік құқықтың институты болып табылады және корпорацияларды құру, олардың қызметін реттеуге қатысты

туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталған нормалар жиынтығы» деп санайды (Карагусов 2011б: 99).

Корпоративтік қатынастар бұл шаруашылық субъектілерін құру және олардың қызмет етуімен байланысты жүзеге асырылатын қоғамдық қатынастар. Корпоративтік қатынастар заңды тұлғаның ішінде туындайтын қоғамдық қатынастарды, яғни қоғамды басқару, олардың қызметіне байланысты акционерлердің құқықтары, сондай-ақ, корпорацияның заңды тұлға ретіндегі кәсіпкерлік қызметімен байланысты қатынастарды реттейді.

Корпоративтік құқықтық нормалар, біріншіден, шаруашылық субъектілерінің құқықтық мәртебесі мен оларды құруды анықтауға, екіншіден, шаруашылық субъектілерінің қызмет ету тәртібін анықтауға негізделген.

Корпоративтік құқықтық қатынастардың субъектілеріне корпорация, қоғамның басқару органы, қоғамның құрылтайшылары және корпоративтік хатшы жатады. Корпоративтік хатшының құзыреті қоғамның ішкі құжаттарында айқындалады. Корпорацияның ішкі қатынастарын реттейтін негізгі құжат ол – құрылтай шарты болып табылады. Құрылтай шарты әрбір құрылтайшының шартқа қол қоюы арқылы жазбаша нысанда жасалатын құжат. Егер жалғыз құрылтайшы болса, онда оның шешімі жазбаша нысанда ресімделеді. Құрылтай шартындағы мәліметтер коммерциялық құпия болып табылады. Құрылтай шарты мемлекеттік органдарға, сондай-ақ үшінші тұлғаларға қоғамның шешімі бойынша не Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген жағдайларда ғана берілуге тиіс.

Қазіргі таңда елімізде корпоративтік қатынастар даму үстінде және бұл қатынастар нарықтық қатынастармен қатар дамиды. Корпоративтік құқық азаматтық құқық саласының бір бөлігі болып табылғандықтан, осы құқық саласының азаматтық құқық жүйесінде алатын орнын анықтау қажет.

Қазіргі уақытта ғылыми доктринада, құқықтың жекелеген көздерінде және сот актілерінде корпоративтік қатынастар субъектілері, оның ішінде акционерлік құқықтық қатынастар арасындағы келіспеушіліктерді, дауларды және қарсылықты анықтау үшін «корпоративтік даулар» термині қолданылады. Біздің заңнамада «корпоративтік даулар» ұғымы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне корпоративтік дауларды шешу мәселелері бойынша өзгерістер

мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 5 шілдедегі Заңы (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30194034) қабылданғанға дейін болған емес, онда Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексінің 24-бабының екінші бөлігі жаңа редакцияда баяндалған (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30194034).

Заң шығарушы корпоративтік дауларға заңды тұлғалар арасындағы даулар (коммерциялық емес ұйымдар арасындағы дауларды қоспағанда), сондай-ақ заңды тұлға және (немесе) оның акционерлері (қатысушылары, мүшелері) тарапы болып табылатын даулар жатады:

1) заңды тұлғаны қайта ұйымдастыруға немесе таратуға байланысты даулар;

2) акционерлердің (қатысушылардың, мүшелердің) мүдделерін қозғайтын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде және (немесе) заңды тұлғаның құрылтай құжаттарында белгіленген мәмілелер жасау тәртібін бұзуға байланысты заңды тұлға органдарының шешімдеріне, әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) дау айту туралы заңды тұлға акционерлерінің (қатысушыларының, мүшелерінің) талаптарынан туындайтын даулар;

3) акцияларға және өзге де бағалы қағаздарға құқықтарды ескерумен байланысты бағалы қағаздар рыногына кәсіби қатысушылардың қызметінен туындайтын даулар;

4) акциялар шығарылымын, сондай-ақ Эмитенттің акцияларды орналастыру, сатып алу, сатып алу процесінде жасалған мәмілелерді мемлекеттік тіркеуді жарамсыз деп тануға байланысты даулар.

Корпоративтік дауларды шешу кезінде соттар ҚР Азаматтық кодексінің (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30194034), ҚР 02.05.1995 жылғы «Шаруашылық серіктестіктер туралы» Заңын (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51006061), 05.10.1995 жылғы «Өндірістік кооператив туралы» Заңын (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51006061), 22.04.1998 жылғы «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша серіктестіктер туралы» Заңын (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z950002486_), 13.05.2003 жылғы «Акционерлік қоғамдар туралы» Заңның нормаларын, сондай-ақ ҚР Жоғарғы Соты 10.07.2008 жылғы «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша серіктестіктер туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері туралы» нормативтік қаулыны (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30197921) басшылыққа алады.

Жоғарыда аталған заңмен қатар ҚР АПК-нің 30-бабына өзгерістер енгізілді, осыған байланысты корпоративтік даулар тек мамандандырылған ауданаралық экономикалық соттардың қарауына жатқызылады. Ал, бұған дейін мұндай даулар жеке немесе заңды тұлғалар – дау тараптарының мәртебесіне байланысты аудандық және экономикалық соттарда көзделген болатын. Заңды тұлғалардың көпшілігінде оның қатысушылары (акционерлері, мүшелері) жеке тұлғалар болғандықтан, мұндай дауларды негізінен аудандық (қалалық) соттар шешіп келді. Даудың соттылығы туралы мәселелерді шешкен кезде экономикалық соттарға коммерциялық ұйымдар болып табылатын заңды тұлғаларға қатысты корпоративтік даулар ғана қарастырылатындығын ескеру қажет. Коммерциялық емес ұйымдардың қатысушылары (мүшелері) арасындағы даулар корпоративтік дауларға жатпайды, сондықтан мұндай даулар аудандық (қалалық) соттарда шешілуге жатады.

ҚР АПК 24-бабының екінші бөлігінде корпоративтік дауларға жатқызылған талаптардың толық тізбесін қамтылады. Сонымен қатар, 1998 жылғы 22 сәуірдегі № 220 «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 34-бабында серіктестікке қатысушының үлесін сот тәртібімен мәжбүрлеп сатып алу, серіктестікке қатысушының және серіктестіктің өзі кінәлі қатысушы келтірген зиянды өтеуді талап ету құқығы, қатысушының өз қатарынан шығуын талап ету құқығы көзделген (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30197921). Алайда, заңның қолданыстағы редакциясы мұндай дауларды корпоративтік даулар санатында деп санамайды. Осыған байланысты, заңдағы бұл олқылықты АПК-нің 24-бабы 2-тармағының 2-абзацын «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 34-бабында көрсетілген даулардың түрін баяндай отырып, 5) тармақшамен толықтыра отырып ғана жоюға болады.

Бұл мәселені заңнамалық деңгейде шешкенге дейін корпоративтік даулардың аталған түрі, бірақ мұндай заңға жатқызылмаған, экономикалық соттарда емес, республиканың аудандық соттарында шешілуге жатады. Жалпы жиналыстар шешімдерінің заңдылығы туралы дауларды қарау кезінде осы мәселе бойынша заңнаманың ерекшеліктерін ескеру қажет. Мәселен, ҚР Азаматтық кодексінде де, «Акционерлік қоғамдар туралы» ҚР Заңында

да серіктестікке қатысушылардың немесе акционерлердің жалпы жиналысының шешімі қандай жағдайда жарамсыз деп танылуы мүмкін екендігі туралы арнайы нұсқаулар жоқ.

«Жауапкершілігі шектеулі және қосымша серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 47-бабының 9-тармағында ғана мұндай нормалар бекітілген. Құқықтың бұл нормасында : «күн тәртібіне енгізілген мәселелерді талқылау басталғанға дейін жалпы жиналыс кворумды белгілеуге міндетті. Бұл талапты орындамау кворумның бар екендігі анықталғанға дейін жалпы жиналыс қабылдаған барлық шешімдердің жарамсыздығына әкеледі». Сондай-ақ, осы Заңның 50-бабын сәйкес, Жауапкершілігі шектеулі серіктестікке қатысушылардың жалпы жиналысының осы Заңда, серіктестіктің жарғысында немесе серіктестіктің ішкі қызметін реттейтін қағидаларда және өзге де құжаттарда белгіленген жалпы жиналысты өткізу және шешімдер қабылдау тәртібін бұзатын қабылданған шешімі, сондай-ақ жалпы жиналыстың заңға не серіктестіктің жарғысына қайшы келетін шешімі, оның ішінде серіктестікке қатысушының құқықтарын бұзатын шешім, серіктестікке қатысушының өтініші бойынша сот толық немесе ішінара жарамсыз деп тануы мүмкін, дауыс беруге қатыспаған немесе даулы шешімге қарсы дауыс берген. Мұндай өтініш серіктестікке қатысушы болған шешім туралы білген немесе білуге тиіс болған күннен бастап алты ай ішінде, ал егер ол шешім қабылдаған жалпы жиналысқа қатысқан болса, онда бұл шешім жалпы жиналыс қабылдаған күннен бастап алты ай ішінде берілуі мүмкін (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51009179).

Яғни, заңда жалпы жиналыс шешімінің жарамсыздығы міндетті түрде бір ғана бұзушылыққа әкеп соқтыратыны анықталады – кворум белгіленгенге дейін шешім қабылдау, қалған бұзушылықтарға қатысты соттың оларды жиналыстың жарамсыздығы үшін негіз деп тану құқығы белгіленген. Осыған байланысты заңның осы нормасын түзетуге «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері туралы» ҚР Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 10 шілдедегі № 2 нормативтік қаулысы қабылданды (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30197921), онда серіктестікке қатысушылардың жалпы жиналысының шешімдерін жарамсыз деп тану негіздері, сондай-ақ жалпы жиналысты шақыру тәртібін бұзу ұғымы келтіріледі.

«Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 52-бабы 2-тармағына сәйкес, үшінші тұлғалармен қарым-қатынаста жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің өзі белгілеген серіктестіктің атқарушы органының өкілеттіктеріне қойылатын шектеулерге сілтеме жасауға құқығы жоқ. Бұл ретте заң белгіленген шектеулерді бұза отырып, өзінің атқарушы органы үшінші тұлғамен жасаған мәмілеге дауласу кезінде серіктестікке «мәміледегі екінші тарап мұндай шектеулер туралы көрінеу білуге тиіс екенін» дәлелдеу кезінде міндеттеме жүктемейді. Сонымен қатар, ҚР АҚ 159-бабының 11-тармағына сәйкес, Заңды тұлғаның осы Кодексте, Қазақстан Республикасының өзге де заңнамалық актілерінде немесе құрылтай құжаттарында нақты шектелген қызмет мақсаттарына қайшы келетін етіп, не оның органының жарғылық құзыретін бұза отырып жасасқан мәмілесі, егер мәміледегі басқа тараптың мұндай бұзушылықтар туралы білгені немесе білуге тиіс болғаны дәлелденсе, заңды тұлғаның немесе оның құрылтайшысының (қатысушысының) мүлік иесінің талап қоюы бойынша жарамсыз деп танылуы мүмкін (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51006061).

Иерархия бойынша әртүрлі нормативтік құқықтық актілермен бірдей қатынастарды реттеуде қайшылық орын алады. «Рейдерлік» (бизнесті немесе құнды объектілерді басып алу) жағдайларын болдырмау мақсатында – заңды тұлғаның атқарушы органының мәміледе екінші Тараптың өкілдерімен, органның жарғылық құзыретін бұза отырып мәміле жасау кезінде немесе заң актілерінде немесе құрылтай құжаттарында белгіленген мүлікті иеліктен шығаруға басқа да тыйым салуларды айналып өту кезінде зиянды келісім жағдайларын болдырмау мақсатында ҚР Азаматтық кодексінің және «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша серіктестіктер туралы» ҚР Заңының нормаларын өзгерту қажет деп есептейміз.

Біздің пікірімізше көзқарасымызда ҚР АҚ 11-тармағының 159-бабынан және «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 2-тармағының 52-бабынан талапкердің атқарушы органның құзыретінде қандай да бір шектеулердің болуы туралы мәміледе екінші Тараптың хабардар болуы туралы мән-жайларды дәлелдеу қажеттілігі туралы ережені алып тастау ұсынылады. Мәміледегі екінші тарап, жоғарыда айтылғандай, шарт талап-

тарында заңды тұлғаның жарғысы негізінде әрекет ететін мәміледе тараптың өкілі туралы деректер келтірілгендіктен тұлғалар немесе сенімхаттармен, құрылтай құжаттарымен танысу, атқарушы органды сайлау туралы жалпы жиналыстың шешімі арқылы мәміле жасасушы тұлғаның өкілеттіктерін белгілеуде тиісті тексеруді көрсетуі қажет.

Сот практикасында серіктестікке қатысушылардың құқықтарын бұзу дәрежесі сияқты жағдайды бағалауда мәселе туындайды. Мәселен, «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша серіктестіктер туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері туралы» ҚР Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 10 шілдедегі № 2 нормативтік қаулысының 12-тармағында қатысушылардың жалпы жиналысының заңда, серіктестіктің жарғысында немесе қағидаларда және өзге де құжаттарда белгіленген жалпы жиналысты өткізу және шешімдер қабылдау тәртібін бұза отырып қабылданған шешімі көрсетілген, серіктестіктің ішкі қызметін реттейтін (мысалы, егер күн тәртібіне енгізілген мәселелерді талқылау басталғанға дейін жалпы жиналыс кворум белгілемесе), сондай-ақ заңға не серіктестік жарғысына қайшы келетін жалпы жиналыстың шешімін, оның ішінде серіктестікке қатысушының құқықтарын бұзатын шешімді сот дауыс беруге қатыспаған немесе даулы шешімге қарсы дауыс берген серіктестікке қатысушының өтініші бойынша толық немесе ішінара жарамсыз деп тануы мүмкін (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30197921).

Іс жүзінде соттар талапкер көрсеткен заңнаманы бұзу фактісін анықтаумен шектелмейтінін көрсетті. Жиналыстың шешімін жарамсыз деп тану үшін сот оның талапкердің құқықтары мен заңды мүдделерін қаншалықты бұзғанын, талап қоюды қанағаттандыру нәтижесінде басқа адамдардың құқықтарын едәуір бұзуға жол берілмейтінін анықтайды – және осының негізінде ғана талап қоюдың негізділігі туралы қорытынды жасайды. Осыған байланысты соттарға ЖШС қатысушылары мен акционерлерінің жалпы жиналысының шешімін жарамсыз деп тану үшін тек бір немесе басқа бұзушылық фактісін анықтау жеткіліксіз екенін сондай-ақ, талапкердің құқықтарының бұзылу дәрежесін, нақты іс үшін елеулі маңызы бар істің барлық өзге мән-жайларын ескеру қажет.

Салыстырмалы түрде көрші Ресей мемлекетінің корпоративтік даулары туралы нормаларды қолдану тәжірибесінде бұл мәселелер егжей-тегжейлі реттелгенін атап өтуге

болады. Мәселен, Акционерлік қоғамдар туралы және жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер туралы заңдарда «сот істің барлық мән-жайларын ескере отырып, егер өтініш берген акционердің, қоғамға қатысушының дауыс беруі дауыс беру нәтижелеріне әсер ете алмаса, жіберілген бұзушылықтар елеулі болып табылмаса және шешім шағымданатын шешімді күшінде қалдыруға құқылы» (http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8743/).

Автордың пікірінше, бұл норма тиісті қазақстандық заңнаманың жалпы принциптері мен мағынасына сәйкес келеді, алайда шешім қабылдау кезінде есепке алынуға жататын мән-жайларды нақтырақ көрсетеді. Осыған байланысты «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 50-бабына осындай толықтырулар енгізуді ұсынуға болады.

Қорытынды

Корпоративтік дауларды талдаудан көре-тініміздей, корпоративтік даулардың екі түрін өзекті деп тануға болады, олар, қатысушының қатысушылардың жалпы жиналыстары шешімдерінің заңдылығына дау айтуы және қатысушының серіктестік жасаған мәмілелердің дауласуы болып табылады. Мұндай дауларды шешу кезінде мәмілені жасасушы заңды

тұлғаның атқарушы органының өкілеттіктерін шектеу туралы мәміледе Тараптың білгені немесе білуі туралы мән-жайдың анықталуы белгілі бір қиындық тудырады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласында ұлттық заңнаманы жетілдіруде келесідей шешімдерге келуге болады :

1. ҚР «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» ҚР Заңының 2-тармағының 52-бабынан талапкердің атқарушы органның құзыретінде қандай да бір шектеулердің болуы туралы мәміледе екінші Тараптың хабардар болуы туралы мән-жайларды дәлелдеу қажеттілігі туралы ережені алып тастау ұсынылады.

2. «Рейдерлік» (бизнесті немесе құнды объектілерді басып алу) жағдайларын болдырмау мақсатында – заңды тұлғаның атқарушы органының мәміледе екінші Тараптың өкілдерімен, органның жарғылық құзыретін бұза отырып мәміле жасау кезінде немесе заң актілерінде немесе құрылтай құжаттарында белгіленген мүлікті иеліктен шығаруға басқа да тыйым салуларды айналып өту кезінде зиянды келісім жағдайларын болдырмау мақсатында ҚР Азаматтық кодексінің және «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша серіктестіктер туралы» ҚР Заңының нормаларын өзгерту қажет деп есептейміз.

Әдебиеттер

«Корпоративтік басқару қоғам үшін маңызды» Ғаділбек Әкім, әлеуметтанушы. 15 қыркүйек 2020 жыл. <https://egemen.kz/article/248771-korporativitik-basqaru-qogham-ushin-manhyzdy>

Баженов С.В. Исторические корни понятия «корпорация» в правовой сфере Древнего Рима // Журнал «Современные проблемы науки и образования». – 2008. – №6.

Концепция развития корпоративного законодательства Республики Казахстан (Министерство юстиции РК, март 2011 года) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30956110.

Басин Ю.Г. Коммерческие корпоративные отношения и юридическая ответственность. В издании «Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву». – Алматы: АЮ-ВШП «Адилет», НИИ частного права КазГЮУ, 2003. – С. 135.

Корпоративное право: учебное пособие под ред. И.А. Еремичева, Е.А. Павлова, ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2012 г. - 499 с.

Акционерлік қоғамдар туралы 2003 жылғы 13 мамырдағы № 415-ІІ Қазақстан Республикасының Заңы (2023.01.01. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51039594

Карагусов Ф.С. Основы корпоративного права учебное пособие. – Алматы (Казахстан): Научно-издательский центр Каспийского общественного университета, 2010. – 280 с.

Карагусов Ф.С. Основы корпоративного права и корпоративное законодательство Республики Казахстан. Издание второе, дополненное. Алматы: Бастау, 2011. 368 с.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне корпоративтік дауларды шешу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2008 жылғы 5 шілдедегі № 58-ІV Қазақстан Республикасының Заңы. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30194034

«Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік Кодексі» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V Кодексі (2023.12.01. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32683909

Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі (Жалпы бөлім) (2022.24.11. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51006061

«Шаруашылық серіктестіктері туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 2 мамырдағы № 2255 Заңы (2021.24.11. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51003646.

«Өндірістік кооператив туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 5 қазандағы N 2486 Заңы. «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z950002486_

Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы Қазақстан Республикасының 1998 ж. 22 сәуірдегі № 220-І Заңы (2021.24.11. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51009179

«Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер жөніндегі заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 10 шілдедегі № 2 Нормативтік Қаулысы (2018.29.06. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30197921

Федеральный закон от 26.12.1995 N 208-ФЗ (ред. от 07.10.2022, с изм. от 19.12.2022) «Об акционерных обществах» (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2023). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8743/

References

«Korporativtik baskaru kogam ushin manyzdy» Gadilbek Akim, Aleumettanushy [“ Corporate Governance is important for society “ Gadilbek Akim, sociologist.]. 15 kyrkuyek 2020 yzhyl <https://egemen.kz/article/248771-korporativtik-basqaru-qogham-ushin-manhyzdy>.

Bazhenov S.V. Istoricheskiye korni ponyatyа «korporatsya» v pravovoi sfere Drevnego Rima // Zhurnal «Sovremenniyе problem nauki i obrazovaniya» [Historical Foundation “Corporation” in the right sphere of the Ancient Rome // journal “Modern Problems of Science and education”]. – 2008. – №6.

Kontsepsya razvityа korporativnogo zakonodatelstva Respubliki Kazakhstan (Ministerstvo yustitsyi RK, mart 2011 goda) [Concept of development of corporate legislation of the Republic of Kazakhstan (Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, March 2011)] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30956110.

Basin Y.G. Kommercheskiye korporativniye otnosheniya i yurydycheskaya otvetstvennost. V izdaniі «Basin Y.G. Izbranniyе Trudy po grazhdanskomu pravu» [Commercial Corporate Responsibility and legal responsibility. In the announcement “Basin Yu. G.the labor of citizens”]. – Almaty: AY-VSHP «Adilet», NII chastnogo prava KazGYU, 2003. – S. 135.

Korporativnoe parvo : uchebnoe posobiye pod red. I.A. Eremchiyeva, E.A. Pavlova [Corporate Law: educational post Ed. I. A. Eremicheva, E. A. Pavlova], YNITI-DANA; Zakon i pravo, 2012 g.- 499 s.

Aktsyanerlik kogamdar turaly 2003 jylgy 13 mamyrdagy No. 415-III Kazakhstan Respublikasynyn Zany (2023.01.01 berilgen ozgerister men tolyqtyrularmen) [Law of the Republic of Kazakhstan dated May 13, 2003 No. 415-II on Joint Stock Companies (with amendments and additions made on 01.01.2023)]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51039594

Karagusov F.S. Osnovy korporativnogo prava uchebnoe posobiye. – Almaty (Kazakhstan) : Nauchno-izdatelskiy tsentr Kaspiiskogo obshestvennogo universiteta [he main corporate values of the educational institution. – Almaty (Kazakhstan): scientific and educational center of the Caspian public university], 2010. – 280 s.

Karagusov F.S. Osnovy korporativnogo prava i korporativnoe zakonodatelstvo Respubliki Kazakhstan [fundamentals of corporate law and corporate law of the Republic of Kazakhstan]. Izdaniye vtoroe, dopolnennoe. Almaty: Bastau, 2011. 368 s.

«Kazakhstan Respublikasynyn keibir zanamalyk actileryne korporativtik daulardy sheshu maseleleri boyinsha ozgerister men tolyktyrular engizu turaly 1 2008 Zhylgy 5 shildedegi No 58-IV Kazakhstan Respublikasynyn Zany [law of the Republic of Kazakhstan dated July 5, 2008 No. 58-IV” on amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on the resolution of corporate disputes”]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30194034.

«Kazakhstan Respublikasynyn Azamattyk Procestik kodeksi» Kazakhstan Respublikasynyn 2015 Zhylgy 31 kazanandy No 377-V Kodeksi (2023.12.01. Berilgen ozgerister men tolyktyrularmen) [Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan “ Code of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2015 No. 377-V (with amendments and additions made on 12.01.2023)]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32683909.

Kazakhstan Respublikasynyn Azamattyk kodeksi (Zhalpy bolim) (2022.24.11. berilgen ozgerister men tolyktyrularmen) [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General part) (with amendments and additions made on 24.11.2022)]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51006061.

«Sharuashylyk seriktetikteri turaly» Kazakhstan Respublikasynyn 1995 zhylgy 2 mamyrdagy No 2255 Zany (2021.24.11. berilgen ozgerister men tolyktyrularymen) [Law of the Republic of Kazakhstan dated May 2, 1995 No. 2255” on business partnerships “ (as amended and supplemented on 24.11.2021)]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51003646.

«Ondiristik kooperativ turaly» Kazakhstan Respublikasynyn 1995 zhylgy 5 kazandagy N 2486 Zany. «Adilet» Kazakhstan Respublikasynyn normativtyk quqyqtyk aktylerynyn aqparattyq-kukykyktyk zhyyyesi [of the Republic of Kazakhstan dated October 5, 1995 No. 2486” on a production cooperative”. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan” Adilet”] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z950002486>

«Zhauapkershiligi shekteuli zhane kosymsha zhauapkershiligi bar seriktestikter turaly» Kazakhstan Respublikasynyn 1998 zh. 22 sauirdegi No 220-I Zany (2021.24.11. berilgen ozgerister men toliqtirularmen) [Law of the Republic of Kazakhstan dated April 22, 1998 No. 220-I on limited liability and additional liability partnerships (with amendments and additions made on 24.11.2021)]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51009179.

«Zhauapkerligi chekteuli zhane kosymsha zhauapkershiligi bar seriktestikter zhonindegi zannamany koldanudyn keibir maseleleri turaly» Kazakhstan Respublikasynyn Zhogargy Sotining 2008 zhylygy 10 shildedegi № 2 Normativtik Kaulysy (29.06.2018 berilgen ozgerister men tolyktyrularmen) [Normative resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated July 10, 2008 No. 2” on some issues of application of legislation on limited liability and additional liability partnerships “ (with amendments and additions made on 06.29.2018).]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30197921.

Federalnyi zakon ot 26.12.1995 N 208-FZ (red. ot 07.10.2022, s izm. ot 19.12.2022) «Ob aktsionerlykh obshestvah» (s izm. i dop., vstup. v silu c 01.01.2023) [Federal law of 26.12.1995 N 208-FZ (Ed. from 07.10.2022, with ISM. from 19.12.2022)” Central Joint Stock companies “ (ISM. and the ball., vstup. in silhouette from 01.01.2023)]. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8743/.